

Lesbrief bij de rondleiding over begraafplaats Vredenhof

Voor het bezoek aan de begraafplaats

Voor ieder mens op de wereld staan twee zaken vast: een mens wordt geboren en gaat een keer dood. De geboorte is in veel landen een gebeurtenis om te vieren en dat gebeurt op veel verschillende manieren. Als mensen overlijden wordt er afscheid genomen van de overledenen. Ook dat gebeurt overal in de wereld weer op een ander manier. Ook is de manier van afscheid nemen van een overledenen in de loop van de tijd veranderd.

In de loop van de geschiedenis zijn overleden mensen op verschillende manieren begraven. Door die graven te onderzoeken zijn we veel te weten gekomen over hoe de mensen vroeger geleefd hebben.

Egypte: de tijd van de farao's

In 1323 voor Chr. overleed in Egypte de koning, die pas 19 jaar oud was. Zijn graf is pas in 1922 ontdekt en de verrassing was dat er niets uit het graf geroofd is. Nu bezoeken jaarlijks miljoenen toeristen het museum in Cairo om de 3500 grafvondsten te zien van farao Toetanchamon. Vooral zijn gouden dodenmasker is wereldberoemd.

Bij de internationale tentoonstelling 'Toetanchamon, zijn graf en zijn schatten' waren de gereconstrueerde schatten uit de tijd van de jonge farao te zien van 29 november 2012 tot en met 5 mei 2013 in de Amsterdam EXPO.

Drie van Toetanchamons grafkamers zijn identiek nagebouwd voor de tentoonstelling op basis van schetsen en notities van Howard Carter (de ontdekker van de graftombe) en beelden van fotograaf Harry Burton. De kamers bevatten replica's van juwelen, amuletten, koffers, stoelen, wapens, een gouden strijdswagen, grote vergulde schrijnen en het beroemde dodenmasker.

Alle objecten zijn gemaakt door vooraanstaande Egyptische ambachtslieden en goedgekeurd door internationaal gerenommeerde wetenschappers en egyptologen. De rondreizende expositie is al te zien geweest in steden als Parijs, Barcelona, Brussel, Seoul en Zürich en heeft daar miljoenen bezoekers getrokken.

Wil je de echte schatten zien dan moet je naar Cairo, de hoofdstad van Egypte. In het museum zie je de 3500 kunstschaten die in het graf van Toetanchamon zijn gevonden.

Hieronder zie je de graftombe van deze farao zoals die in 1922 ontdekt is en vol stond met al die 3500 verschillende schitterde objecten die bij de begrafenis meegegeven werden aan de overleden farao.

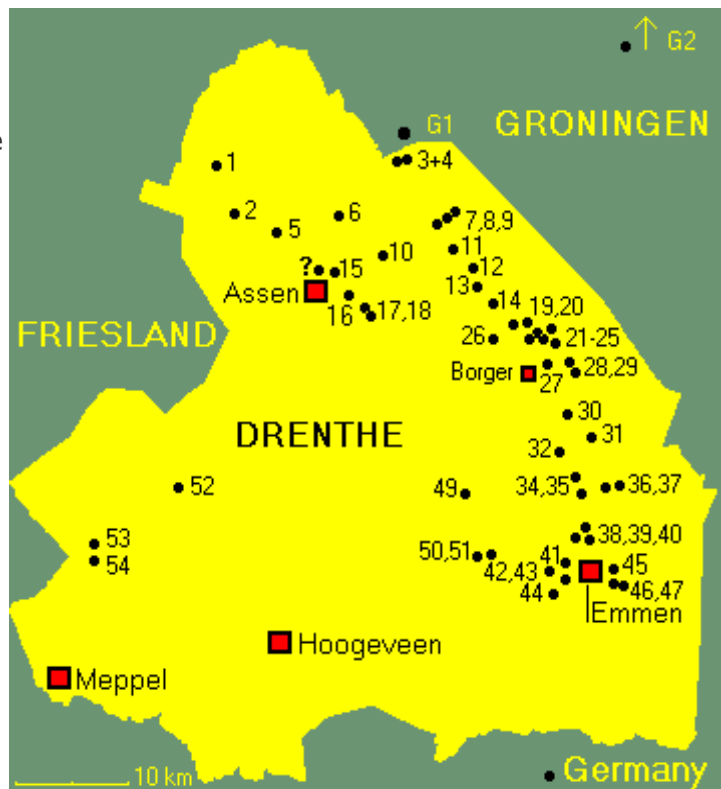
Nederland: Prehistorie

Kijken we verder terug in de tijd in Nederland, dan kunnen we in de provincie Drenthe nog zien hoe belangrijke mensen begraven werden in het de prehistorie. Binnen een straal van 30 km zijn de restanten van 54 prehistorische grafkelders te vinden. We noemen die grafkelders Hunebedden. Hierin hebben archeologen ook allerlei grafvondsten teruggevonden, die ons veel geleerd hebben over het leven in die tijd.

Hierboven zie je het hunebed in Rolde. De rotsblokken zijn erg zwaar, ze kunnen meer dan 20 ton per stuk wegen. Op het kaartje van Drenthe zie je waar alle hunebedden in Drenthe te vinden zijn.

In 1918 kreeg de Nederlandse archeoloog **Prof. Dr. Albert Egges van Giffen** (1884 - 1973) de opdracht alle hunebedden in kaart te brengen. In 1925 was hij klaar met deze opdracht. In 3 boeken heeft hij alle 54 hunebedden uitvoerig beschreven. Hij kreeg hierdoor de eretitel de "vader van de hunebedden". Ook gaf hij een overzicht van inmiddels verdwenen hunebedden, waarvan de standplaatsen nog konden worden vastgesteld. Dat waren er 27, waarvan één in Friesland, vier in Groningen, twee in Overijssel en de rest in Drenthe.

Nederland: Urnenvelden uit de ijzertijd

Een niet zo groot, maar dankzij de zorgvuldige opgravingen wel belangrijk **urnenveld** uit de ijzertijd is dat van Haps. Het werd in de 7de eeuw vóór Christus aangelegd bij een **groep grafheuvels** uit de bronstijd. Er werden tachtig crematies in aangetroffen, waarvan 28 in urnen waren begraven en de rest simpelweg in kuiltjes waren gelegd. Soms werden de urn of de crematieresten afgedekt met een scherf of schaal.

Onderzoek heeft aangetoond dat de begravingen in urnen de oudsten waren. Op de plattegrond zijn de grafheuvels uit de bronstijd in grijs, die uit de ijzertijd in rood weergegeven. De ijzertijd-heuvels zijn, zoals ook elders, kleiner dan die uit de bronstijd.

Omstreeks 500 vóór Christus zijn vlak naast het grafveld, waarvan de heuvels toentertijd goed zichtbaar en dus herkenbaar zijn geweest, enkele boerderijen gebouwd. Dit zou kunnen aantonen dat de bouwers daarvan niet, zoals in de oudheid vaak wel het geval was, angst hadden voor begraafplaatsen. Het boerengehucht dat toen ontstond, is tot in de Romeinse tijd bewoond geweest.

Ook elders zijn urnenvelden aangetroffen, waaronder in Oss-Ussen (Noord-Brabant) Ook daar lagen de grafheuveltjes dicht bij het erf van de boerderijen. De resten van deze grafheuvels zijn aangetroffen in de vorm van **kringgreppels** die ontstaan door het uitgraven van de aarde die als een heuveltje over de gecremeerde werd geworpen.

Opdracht:

Hoe noemen ze de verschillende stenen van een hunebed?

Antwoord:

Nederland: Beroemde graven

Het beroemdste graf van Nederland kun je zien in de Nieuwe Kerk in Delft. Het is het praalgraf van Willem van Oranje, de "vader des vaderlands". Wij geven de doden nu geen zaken mee in het graf, zoals bij de farao's.

In Wikipedia staat bij grafsteen:

Een **grafsteen** is een **steen** die de plaats markeert waar een graf ligt en die daar met opzet voor dit doel is geplaatst. Meestal heeft een grafsteen een opschrift waarin een aantal elementen kunnen voorkomen.

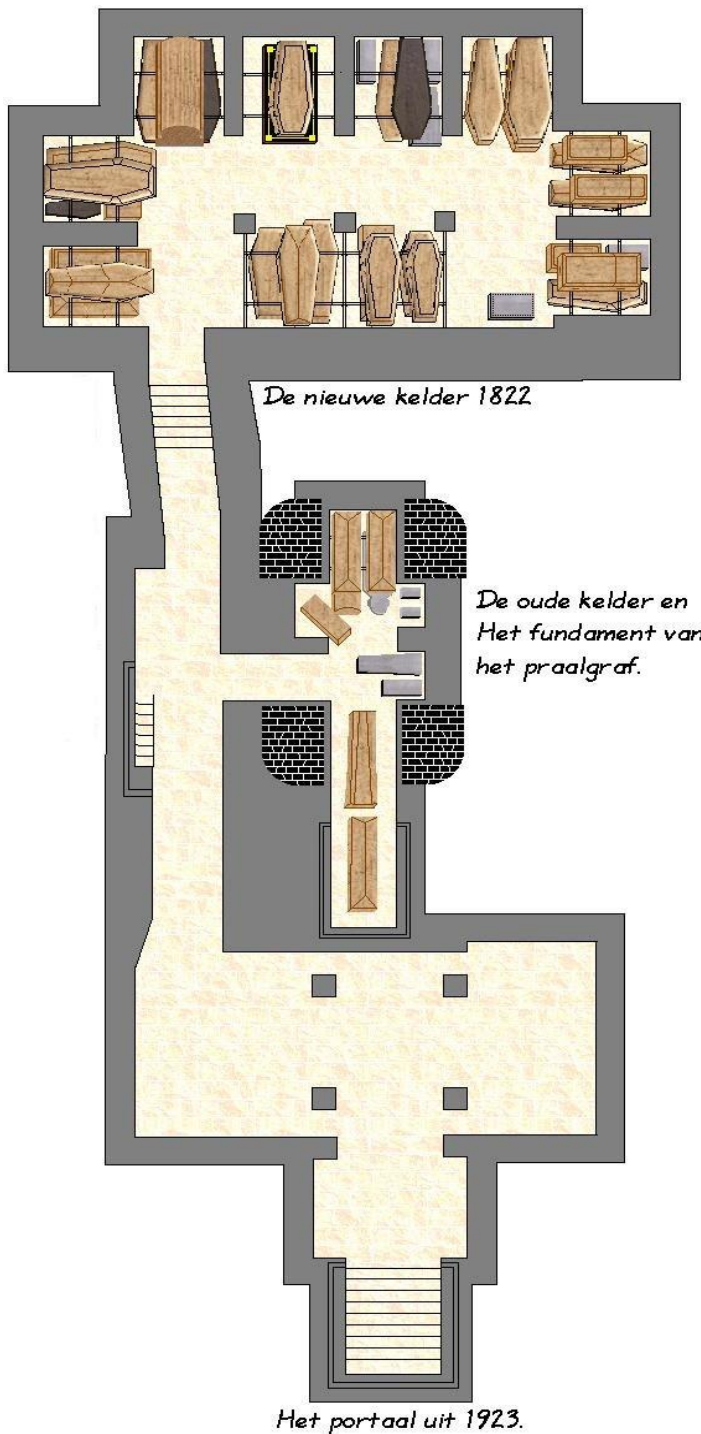
Een graf met grafsteen zegt een heleboel over de cultuur waar de overledene deel van uitmaakte:

- Vrijwel altijd de naam van de overledene(n) die er is/zijn begraven.
- Vaak een geboorte- en sterfdatum en/of een leeftijd.
- Familierelaties tussen begraven personen en nog levende nabestaanden.
- Soms het beroep van de overledene of andere kenmerken die door de nabestaanden belangrijk werden gevonden.
- Kunstuitingen, vaak van symbolische aard, zoals: geknakte bloemen, wenende engelen, gebroken boomstammen, zandlopers of regels uit gedichten of religieuze boeken.
- Vazen of andere recipiënten voor planten en bloemen die door rouwenden op het graf kunnen worden achtergelaten.
- Portretten van de overledene, vaak in **emaille** gebrand voor zeer lange houdbaarheid (vooral zuid-Europa, katholiek).

Grafstenen dienen als een focus voor de rouwenden en als een statement voor het belang van de overledene volgens diens nabestaanden, of eventueel, bij mensen die alles zelf voor hun dood al geregeld hebben, volgens hem- of haarzelf.

Het materiaal van de steen gaat vaak decennia tot eeuwen mee; een steen van gepolijst **graniet** heeft een nagenoeg onbeperkte levensduur, en is na duizenden jaren zo goed als onaantast.

Hieronder zie je de indeling uit 1822 van de grafkelder van de kerk in Delft en de oude kelder die onder het praalgraf ligt. De toegang tot de grafkelder is te bereiken via een trap, die onder een speciale steen ligt. Die steen wordt weggetakeld als er een lid van het Koninklijk Huis is overleden, zodat de kist van de overledenen kan worden bijgezet in de grafkelder.

Opdracht:

Wie is er laatst bijgezet in de Koninklijke grafkelder en wanneer was dat?

Antwoord:

Achtergrondinformatie:

Op You-tube staan filmpjes over de bijzetting van:

Koningin Emma 7 minuten in zwart wit Polygoon. Kleur begrafenis zwart.

27 maart 1934 - Beelden uit het leven van Koningin-Moeder Emma, gevolgd door de plechtigheden rondom haar bijzetting: het rouwbeklag, de rouwstoet en de aankomst bij de Nieuwe Kerk te Delft.

Prins Hendrik 9 minuten in zwart-wit. Kleur begrafenis wit.

11 juli 1934 - Op Paleis Noordeinde brengt het volk een laatste groet aan Prins Hendrik. De kist met het lichaam van de Prins wordt met een witte lijkkoets vervoerd naar Delft voor de bijzetting in de Nieuwe Kerk.

Koningin Wilhelmina in zwart-wit. 10 minuten Kleur begrafenis wit.

8 december 1962 - Vanaf haar woonpaleis in Den Haag wordt de kist van Koningin Wilhelmina op de lijkkoets gelegd. De rouwstoet trekt door Den Haag naar de Nieuwe Kerk in Delft. Na de dienst wordt Koningin Wilhelmina in de koninklijke grafkelder bijgezet.

Prins Claus in kleur 30 min. Kleur begrafenis paars.

15 oktober 2002 - Per Gala Lijkkoets wordt het stoffelijk overschot van Prins Claus overgebracht van Paleis Noordeinde naar Delft voor de bijzetting in de Grote Kerk.

Koningin Juliana in kleur 23 minuten Kleur begrafenis paars-wit.

30 maart 2004 - Gekleed in het wit begeleiden haar vier dochters het stoffelijk overschot van Koningin Juliana vanaf Paleis Noordeinde naar Delft, voor de bijzetting in de Grote Kerk

Prins Bernhard in kleur 39 minuten Kleur begrafenis zwart.

11 december 2004 - Begeleid door vier kleinzoons die naar hem vernoemd zijn, wordt het stoffelijk overschot van Prins Bernhard per affuit van Paleis Noordeinde naar Delft vervoerd voor de bijzetting in de Grote Kerk.

Spijkenisse

In Spijkenisse zijn ook mensen begraven. Het oudste gebouw in Spijkenisse is de NH kerk uit de 15 e eeuw. In en rond de kerk werden mensen begraven. Op het plein tussen de kerk en de Boekenberg zie je in de grond waar de huizen rond de kerk stonden en welke families daar woonden.

Belangrijke mensen werden in de kerk begraven en die graven werden afgedekt met een grafsteen (zerk) met daarop de naam van de overleden persoon. Daarop zie je b.v. in welk jaar die man of vrouw geboren en overleden is. Maar in de kerk was natuurlijk geen plaats genoeg om heel veel jaren mensen te begraven.

Minder rijke mensen werden niet in de kerk maar rond de kerk begraven. Dat noemen we een kerkhof. Toen die ruimte vol was werd er een nieuwe begraafplaats buiten het dorp gemaakt aan de Vredeshofstraat. De laatste begrafenis aan de Vredeshofstraat vond plaats in 1997. Al jaren worden overleden mensen nu begraven op de nieuwe begraafplaats De Ommering.

Er zijn liggende grafstenen en rechtopstaande grafstenen. Hieronder zie je verschillende grafstenen van de begraafplaats aan de Vredeshofstraat.

Van de mensen die begraven zijn op de begraafplaats zijn de gegevens genoteerd. Vanaf 1848 is die informatie opgeslagen en nu nog terug te vinden in het streekarchief in Brielle.

Vroeger was de begraafplaats verdeeld in 3 delen:

Duur: 1e klasse goedkoop: 3e klasse en daartussenin 2e klasse.

Er zijn familiegraven waarin meerdere mensen uit één familie begraven konden worden. Dan werden de kisten boven elkaar gelegd of naast elkaar.

De familie betaalt daarvoor grafrechten. Als die grafrechten voor "eeuwig" betaald zijn blijven de overledenen in hun graf, is er voor b.v. 10 jaar betaald dan kunnen de graven "geruimd" worden. Dat betekent dat het graf na die tijd wordt leeggemaakt, zodat die plaats weer voor een ander beschikbaar komt.

In de oorlog zijn er mensen die hun leven gewaagd hebben voor naderen. Sommigen hebben dat met de dood moeten bekopen, anderen zijn blijven leven.

Hieronder een grafsteen die hierover vertelt:

Tijdens het bezoek aan de begraafplaats

De grafstenen zijn gemaakt van verschillende materialen, zoals marmer, Belgisch hardsteen en beton. Marmer is duur en moeilijker te bewerken. De stenen zijn vaak versierd met verschillende symbolen.

Opdracht:

Wat denk je dat de symbolen op de grafstenen hierboven betekenen?

Zet het antwoord onder de foto's.

Je kunt in Nederland begraven worden op een begraafplaats of worden gecremeerd en bijgezet in een urn.

Opdracht:

Heb je al eens een overlijden en begrafenis meegemaakt?

Antwoord:

- 0 Ja, een begrafenis op een begraafplaats
- 0 Ja, een crematie
- 0 nee.

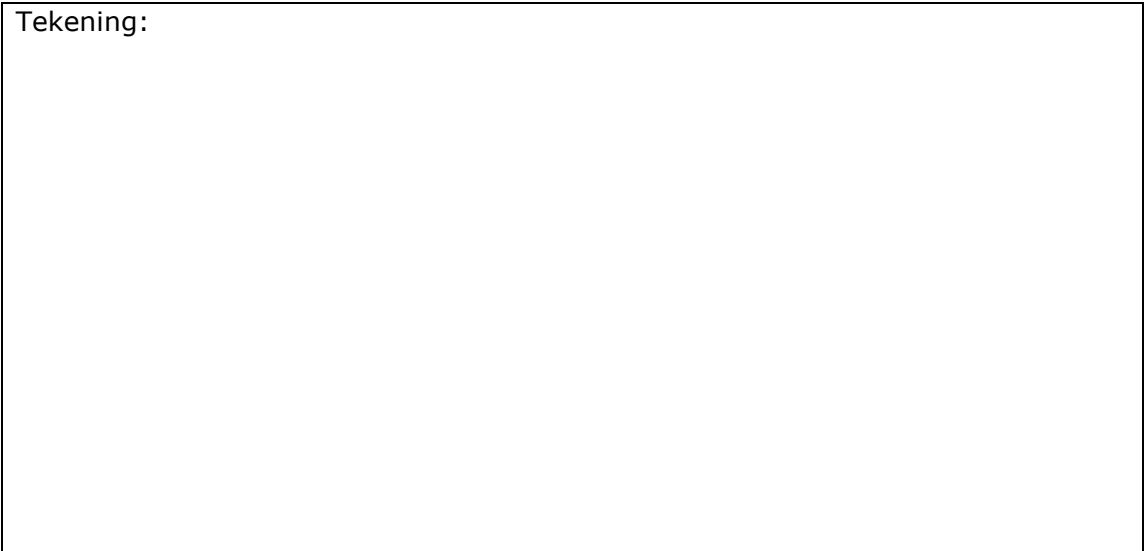
Zo ja, hoe vond je dat?

Antwoord:

Opdracht:

Teken de grafsteen na die jij bijzonder/interessant vindt.
Schrijf op wat er op de steen te lezen staat.

Tekening:

Waarom heb je deze grafsteen gekozen?

Antwoord:

Van welk materiaal is deze grafsteen gemaakt, denk je?

Antwoord:

De begraafplaats is de woonplaats van veel dieren.

Opdracht:

Welke dieren wonen er?

Antwoord:

Na het bezoek aan de begraafplaats

Spreekwoorden

In de Nederlandse taal maken we veel gebruik van uitdrukkingen en spreekwoorden en gezegden. Ook over alles wat te maken heeft met dood, overlijden en begraven zijn er spreekwoorden te vinden.

Voorbeelden:

1. Aan iets een broertje dood hebben // een grote hekel aan iets hebben.
2. Een nagel aan iemands doodkist zijn // iemand een groot verdriet bezorgen.
3. De dood kent geen lieve kinderen // iedereen zal moeten sterven.
4. Er uitzien als de dood van Ieper // er heel slecht uitzien.
5. De mussen vallen dood van het dak // het is snikheet.
6. Om de dooie dood niet // zeker niet, in geen geval.
7. Arm en rijk voor dood gelijk // de dood maakt geen onderscheid.
8. De een zijn dood is een ander zijn brood // van iemands ongeluk wordt door anderen geprofiteerd.
9. Als de dood zijn voor iets // heel erg bang zijn voor iets.
10. De zaak zal wel doodbloeden // de kwestie zal langzaam aan wel worden vergeten.
11. Een dood paard aan een boom binden // overdreven voorzichtig zijn.
12. Het is trekken aan een dood paard // de zaak zit muurvast.
13. Een dood kind met een lam handje // iets wat helemaal waardeloos is.
14. De sleutel op de doodskist leggen // de erfenis weigeren.
15. Daar komt moord en doodslag van // daar komen grote problemen van.
16. Op een letter doodblijven // absoluut niets willen veranderen.
17. Wie bang leeft, gaat ook bang dood // je gaat zoals je geleefd hebt.
18. Zo dood als een pier // helemaal dood.
19. Blij zijn met een dode mus // blij zijn met iets waardeloos.
20. Duizend doden sterven // enorme angsten moeten doorstaan.

Spreuken en spreekwoorden uit andere landen

1. Wanneer je wilt dat mensen je op waarde schatten, ga dan dood of op reis - Iran.
2. Zelfs de dood krijgen we niet voor niets, hij kost ons het leven - Rusland.
3. De dood is een zwarte kameel die voor ieders deur knielt - Turkije.
4. Verheug je over je leven, het is later dan je denkt - China.
5. Geen kerkhof is zo mooi, dat men verlangt er onmiddellijk begraven te worden - Engeland.
6. Het slechtste leven is beter dan de beste dood - Israël.
7. Pas als de kist is dichtgespijkerd, blijkt of de naam voortleeft - Japan.
8. Midden in het leven staan we midden in de dood - Italië.
9. De dood is een reus, voor wie ook de tsaar de wapens moet trekken - Rusland.

Vijf betekenissen van "begraven"

1. ten grave dalen (=begraven worden)
2. onder de groene zoden liggen (=begraven zijn)
3. iemand ter aarde bestellen. (=iemand begraven.)
4. onder de (groene) zoden stoppen. (=iemand begraven.)
5. boven aarde staan (=overleden zijn maar nog niet begraven)

Opdracht:

Zoek zelf op google naar "mooie spreekwoorden" over de dood. Welke kende je al?
Noteer die op dit blad.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

Opdracht:

Begraafplaats Vredenhof is een Algemene begraafplaats. Wat betekent dat?

Antwoord:

Opdracht:

Zoek na wat je voor informatie kunt vinden over "begraven" in andere landen

1. in India(zie foto hieronder)

2. Balie (zie foto hieronder)

3. Een land naar je eigen keuze